

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2016/2.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

[B] **HET SLUIPEND GIF VAN HET POSTMODERNISME.
“MACHT EN ONMACHT” VAN TINNEKE
BEECKMAN**

In tegenstelling tot haar boek over Spinoza¹, verhoudt het nieuwe werk van de Vlaamse filosofe Tinneke Beeckman zich op directe wijze tot de actualiteit. Haar uitgangspunt is de vaststelling dat het in het debat naar aanleiding van de aanslagen op *Charlie Hebdo* – die van 13 november 2015 en 22 maart 2016 hadden nog niet plaatsgevonden toen het boek uitkwam – zeer moeilijk is om een kritisch standpunt in te nemen ten opzichte van de islam zonder meteen voor islamofobie te worden versleten. Het is daarentegen *bon ton* om deze aanslagen te verklaren zonder naar religie te verwijzen: de terroristen zouden zich tot het islamisme richten als reactie op de sociaaleconomische problemen waarvan ze als migranten van de tweede of derde generatie het slachtoffer zijn (discriminatie op de werkvloer, identiteitscrisis, mislukte schoolloopbaan, etc.). Binnen deze optiek is de uiteindelijke dader van de aanslagen niet IS, maar het Westen zelf.

Beeckman huivert van dergelijke verklaringen en beschouwt ze als een typisch product van het postmoderne denken dat inmiddels is doorgedrongen tot in alle geledingen van de westerse maatschappij. De postmoderne denker durft geen

absoluut waardeoordeel uit te spreken en verdedigt zo een relativisme omdat hij ervan uitgaat dat elke uitspraak of daad het resultaat is van bepaalde machtsrelaties: wie domineert en wie wordt gedomineerd? Kritisch denken betekent in het postmodernisme deze machtsrelaties blootleggen en proberen om te gooien, eerder dan de inhoud van de uitspraken proberen te weerleggen. Politieke en filosofische vragen worden zo gereduceerd tot morele vraagstukken – wie is het slachtoffer in deze of gene machtsrelatie? – en elk standpunt dat niet dat van het slachtoffer is, wordt meteen opzij-geschoven aangezien het moreel laakbaar is.

Volgens Beeckman brengt deze postmoderne cultus van het wantrouwen en de achterdocht – men gaat telkens zoeken naar wat zich achter een uitspraak verschuilt – de democratie in gevaar aangezien deze laatste niet kan bestaan zonder een streven naar waarachtigheid en oprechtheid. Deze stelling illustreert ze met een analyse van de roman *1984* van George Orwell. Bovendien leidt het postmoderne ressentiment tot een reactionaire politiek: door de slachtofferpositie te beschouwen als de moreel juiste blijft men steken in negativiteit en reactiviteit (activiteit die vertrekt vanuit het verwerpen van andere activiteiten of principes, en niet vanuit bewondering of geloof), en wordt de ontwikkeling van nieuwe modellen en idealen afgeremd.

Er valt wel iets te zeggen voor deze analyse van de crisis van het hedendaagse politiek-maatschappelijke debat. Alleen schiet Beeckman tekort in de uitwerking van deze stelling. Ten eerste houdt ze het bij de definiëring van de grote schuldlige op een zeer algemeen “het postmoderne denken”, maar wie of wat wordt hier juist onder verstaan? In deel 1 vernoemt ze Foucault, Derrida en Deleuze. Zeggen dat deze filosofen een absoluut relativisme aanhangen, is verkeerd. Deleuze waarschuwt bijvoorbeeld voor een deterritorialisatie die in het wilde weg plaatsvindt, voor een aanval om de aanval op de dominante structuur (in verhoudingen tussen man en vrouw, tussen mens en dier, etc.); deze zou alleen maar leiden tot het zwarte gat of de dood. Hij maakt dus een onderscheid tussen goede en slechte deterritorialisaties. Ook de stelling dat postmoderne denkers een destructieve relatie onderhouden met alles wat tot het verleden behoort (pp. 27-28), is niet

juist: Derrida's deconstructie van teksten uit de geschiedenis van de wijsbegeerte heeft niet tot doel deze teksten te veroordelen, dan wel ze open te trekken. Beeckman verlaat zich op een zeer simplistisch beeld van het postmodernisme. Ze heeft het uitgebreid over de voorlopers van het postmodernisme – Nietzsche en Heidegger (waarbij ze zelf aangeeft dat Nietzsche niet enkel de filosoof met de hamer is, maar ook bepaalde waarden verdedigt!) – maar veel te weinig over de postmodernisten die ze in het vizier heeft. De enige noemenswaardige kritiek op een postmoderne auteur die ze de lezer aanbiedt, is een kritiek op Richard Rorty. De andere postmoderne werken en auteurs die ze vernoemt, zijn ofwel nauwelijks serieus te nemen (*Qui est Charlie?* van de Franse historicus Emmanuel Todd), ofwel te weinig behandeld om er zich een mening over te kunnen vormen (Pierre Bourdieu). Beeckmans kritiek op het postmodernisme zou van toepassing kunnen zijn op postmoderne disciplines als *gender studies* en *postcolonial studies*, maar ze laat na om deze specificatie te maken, alsook om nader in te gaan op de aard van de betreffende strekkingen.

Ten tweede is het op zijn minst vreemd om het in een analyse van het postmoderne denken alleen te hebben over de kwalijke gevolgen van deze filosofische stroming en haar verwezenlijkingen onbesproken te laten. Dat noties als “waarheid” en “waarde” nooit zuiver zijn, maar altijd ingezet worden als machtsmiddel is een niet te verwaarlozen inzicht. De nuance die Beeckman aan de dag legt in haar beschrijving van de Verlichtingsdenkers (in de Epiloog) – het waren niet allen radicale rationalisten – brengt ze niet op voor het postmoderne denken.

Ten derde toont Beeckman zich zelf een goede leerling van het postmodernisme dat ze zo verafschuwt. In haar fenomenologie van het hedendaagse complotdenken – een interessant hoofdstuk – gaat ze op zoek naar de machtsrelaties waarvan de uitspraken van complotdenkers de uitdrukking zijn: ze zouden gebaseerd zijn op een gevoel van onmacht, een laag zelfbeeld en een wantrouwen tegenover autoriteit. En ook de algemene strategie van het boek getuigt van (wat zij benoemt als) een postmoderne inslag: net zoals de postmoderne denkers alles bekijken in termen van wie domineert en gedomineerd wordt en wie hierin

schuld treft, gaat Beeckman op zoek naar de schuldige van de verlamming die het Westen vandaag kenmerkt. En ook hier blijkt dat het Westen de hand in eigen boezem moet steken.

De basisidee van het boek – met “droeve passies” als ressentiment, medelijden, schaamte, schuld, haat, angst en wantrouwen komt men nergens – is het verdedigen waard, maar bij de manier waarop het wordt ingezet – een schuldige zoeken voor het feit dat het ressentiment toch bloeit – heb ik mijn twijfels. Beeckman geeft zelf aan dat we vandaag in de eerste plaats nood hebben aan idealen, aan helden en waarden die ons op een positieve manier kunnen samenbrengen. Op welke manier wordt er in dit boek positief samengebracht? Tot welke nieuwe hoopgevende ideeën nodigt Beeckman ons uit? Het blijft helaas bij een zeer algemeen “we hebben behoefte aan waarachtigheid”. Natuurlijk kan men niet anders dan veralgemenen wanneer men grote evoluties of stromingen wil schetsen, en dit des te meer naarmate men schrijft voor een publiek van niet-specialisten. Veralgemening hoeft echter niet noodzakelijk gepaard te gaan met onfaire argumentatietechnieken zoals het bij voorbaat simplificeren van de positie van de tegenpartij.

JUDITH WAMBACQ

TINNEKE BEECKMAN, *Macht en onmacht. Een verkenning van de hedendaagse aanslag op de Verlichting*, De Bezige Bij Antwerpen, 2015, 248 p.

Noot

(1) MIA VAERMAN, “De mens streeft naar rede, maar loopt over van passie. ‘Door Spinoza’s lens’ van Tinneke Beeckman, *Ons Erfdeel*, jg. 56 (2013), nr. 3, pp. 157-159.